

Od kampaní proti „židobolševizmu“ k návrhom na „riešenie židovskej otázky“. Antisemitizmus v publicistike Karola Körpera v druhej polovici 30. rokov 20. storočia*

Miloslav Szabó

Abstract:

SZABÓ, Miloslav: From Campaigns against “Judeo-Bolshevism” to Proposals for the Solution of the “Jewish Question”. Anti-Semitism in the Journalism of Karol Körper from the Second Half of the 1930s.

This article examines the effects of anti-Semitism on the journalism of Karol Körper. Karol Körper was a Catholic priest and a politician within Hlinka’s Slovak People’s Party from about 1935 to the early 1940s. Specifically, the article follows the formation of anti-Semitism conspiracies provoked by campaigns against “Judeo-Bolshevism” that resulted in proposal for the resolution of the so-called Jewish question from 1936–1938. It further shows how these tendencies contributed to Körper’s Fascist radicalism which was not only based on anti-Semitism but also on the cult of personality and political martyrdom. Körper especially developed these ideas while in the position of the main cleric in Hlinka’s Guard in 1939 and 1940.

Keywords: Anti-Semitism, Fascism, Hlinka’s Slovak People’s Party, Karol Körper, Catholicism, Cult of Personality, Martyrdom

DOI: <https://doi.org/10.31577/forhist.2019.13.1.5>

Antisemitizmus na Slovensku v rokoch predchádzajúcich vyhláseniu autonómie na jeseň 1938 doteraz nebol predmetom komplexného historického výskumu. Jedným z dôvodov tohto stavu je fakt, že politický systém a realita právneho štátu počas predmníchovskej Československej republiky neumožňovali otvorenú diskrimináciu židovskej menšiny. Ojedinelé protižidovské útoky mali na svedomí zväčša prívrženci Národnej obce fašistickej.¹ Antisemitizmus sa však dostával do popredia i v propagande Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ). Zásadný zlom predstavoval medzinárodný kontext, predovšetkým vojenský pakt Československa so Sovietskym zväzom, prijatie protižidovskej legislatívy a prenasledovanie Židov v nacistickom Nemecku a vypuknutie občianskej vojny v Španielsku v roku 1936. Všetko to malo za následok oživenie stereotypu „židovského bolševizmu“, ktorý sa rozvíjal už bezprostredne po prvej svetovej vojne a nadväzoval na útoky antisemitov proti liberalizmu a socializmu z prelomu 19. a 20. storočia.²

* Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu SASPRO, č. 00079/01/03: Antisemitizmus na medzivojnovom Slovensku a v Rakúsku (1918 – 1938).

1 SZABÓ, Miloslav. Auf dem Weg zum Holocaust? Der slowakische Antisemitismus in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. In *S:I.M.O.N. – Shoah: Intervention. Methods. Documentation*, 2015, roč. 2, č. 1, s. 11-24. Dostupné na internete: http://simon.vwi.ac.at/images/Documents/Articles/2015-2/2015-2_ART_Szabo/ART_Szabo01.pdf.

2 SZABÓ, Miloslav. *Od slov k činom. Slovenské národné hnutie a antisemitizmus (1875 – 1922)*. Bratislava :

V tejto súvislosti sa v historiografii spomína jednak deklarácia z tzv. piešťanského zjazdu HSLŠ v júli 1936, kde sa volá po spolupráci s kresťanskými národmi, a nie s „*medzinárodnými reprezentantmi materialistickej ideológie a židobolševickej anarchie*“³ a jednak vystúpenie poslanca HSLŠ Karola Sidora v zahraničnom výbore československého parlamentu v roku 1937, v ktorom žiadal vystáhnúť Židov do sovietskej autonómnej oblasti Birobidžan na Ďalekom východe.

Čo predchádzalo obviňovaniu Židov zo šírenia bolševizmu v druhej polovici 30. rokov? Na začiatku stáli útoky proti komunistickej tlači, ktorá poslúžila ako projekčná plocha na antisemitské obviňovanie. Na jar roku 1936 vyšla v komunistickom *Ludovom denníku* polemika z pera mladého komunistu židovského pôvodu Eugena Klingera, ktorý sa pod dojemom udalostí v Španielsku, kde revolučná vláda zahájila antiklerikálnu kampaň, nepriamo vyhrážal smrťou vodcovi HSLŠ Andrejovi Hlinkovi.⁴ Tlačové orgány HSLŠ si pri referovaní o občianskej vojne v Španielsku všímali takmer výlučne obeť z radov kléru a podobne ako náboženská a nacionalistická pravica v iných krajinách aj ľudáci zneužili španielske udalosti na rozpútanie antisemitskej propagandy, keďže za terorom španielskych revolucionárov odhaľovali celosvetové židovské sprisahanie.⁵ Šéfredaktor novín HSLŠ *Slovák* Karol Sidor odštartoval agresívnu kampaň proti Židom a potom, čo mu úvodník v *Slovákovi* skonfiškovala cenzúra, predniesol ho v rámci interpelácie ministra vnútra v parlamente.⁶ Do debaty sa zapojil aj Andrej Hlinka, ktorý obhajoval demonštrácie študentov z katolíckeho internátu Svoradov proti uvádzaniu filmu *Golem* v bratislavských kinách.⁷ Tie nasledovali po Sidorovej interpelácii a koncom apríla 1936 po niekoľko dní obmedzovali život v meste. Ich organizátori sa očividne inšpirovali protestmi nemeckých a rakúskych nacistov proti premietaniu amerického filmu *Na Západe nič nové* niekoľko rokov predtým.⁸ Táto, na slovenské pomery nevídaná antisemitská kampaň, pokračovala pod pláštikom boja proti „židobolševizmu“ na stránkach ľudáckych novín *Slovák* a *Slovenská pravda* a neutíchla do jesene 1938.

Jedným z najaktívnejších protagonistov tejto kampane bol katolícky kňaz, kanonik Karol Körper, ktorý popri cirkevných aktivitách už od 20. rokov koketoval s politikou.⁹ Körper pochádzal z rodiny uhorského colníka pôvodom z Burgenlandu,

Kalligram, 2014, s. 220-240; WARD, James Mace. *Jozef Tiso. Kňaz, politik, kolaborant*. Bratislava : Slovart, 2018, s. 56-83.

3 Cit. podľa ARPÁŠ, Róbert. Piešťanský zjazd ako medzník na ceste HSLŠ k totalite. In *Človek a spoločnosť*, 2004, roč. 7, č. 3, s. 166. Dostupné na internete: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=WE67FX5TIH8G9JMNGUXS894>.

4 Pozri WARD 2018, s. 171.

5 Pozri GRIECH-POLLELE, Beth A. The Impact of the Spanish Civil War upon Roman Catholic Clergy in Nazi Germany. In SPICER, Kevin (ed.) *Antisemitism, Christian Ambivalence, and the Holocaust*. Bloomington : Indiana University Press, 2007, s. 121-135.

6 SIDOR, Karol. Na margo jednej interpelácie. In *Slovák*, roč. 18, č. 95, 24. apríla 1936, s. 1.

7 HLINKA, Andrej. Semitská vďaka. In *Slovák*, roč. 18, č. 99, 29. apríla 1936, s. 1.

8 Pozri SZABÓ, Miloslav. From Protests to the Ban. Demonstrations against the „Jewish“ Films in Interwar Vienna and Bratislava. In *Journal of Contemporary History*, 2019, roč. 54, č. 1, s. 5-29.

9 Informácie o živote Karola Körpera historici zväčša čerpajú z jeho spomienok napísaných v 70. rokoch minulého storočia, ale uverejnených až v roku 1993. Podobne ako vo svojej obhajobe pred Národným súdom v roku 1946, aj v tomto texte sa Körper snaží zbaviť zodpovednosti, zamlčuje svoj podiel na šírení protizidovskej propagandy a zdôrazňuje svoju rolu záchrancu Židov. KÖRPER-ZRÍNSKY, Karol. *Môj život*.

po matke mal byť potomkom vedľajšej vetvy rodu Zrínskych, čo zistil až dodatočne, keď ako poslanec slovenského snemu musel dokazovať „árijský“ pôvod.¹⁰ S otcom mal asi zložitý vzťah, ešte v spomienkach zo 60. rokov minulého storočia mu napr. vyčítal filosemitizmus, lebo vďaka svojej profesii bol často v kontakte so židovskými držiteľmi výčapných licencií a cenil si ich podnikateľskú zdatnosť a vzdelanie. Körper preto musel navštevovať židovskú školu.¹¹ Neskôr sa dostal do prestížneho budapeštianskeho teologického seminára. Slovenské národné povedomie si Körper osvojil až po prvej svetovej vojne a ako mnohí iní kňazi, aj on sa začal angažovať v HSLŠ, navyše sa už v 20. rokoch stal členom fašistického polovojenského zoskupenia Rodobrana napojeného na HSLŠ. Zakladateľ a organizátor Rodobraný Vojtech Tuka vštepoval rodobrancom kvázi mystický kult mučeníkov,¹² čo malo akiste vplyv na mladých politizujúcich kňazov ako Körper či neskorší popredný politik HSLŠ Anton Šalát.¹³ V decembri 1938 bol Körper zvolený za poslanca Snemu Slovenskej krajiny a počas celého trvania slovenského štátu zostal aj poslancom slovenského snemu. Bol vymenovaný za vysokého úradníka na ministerstve školstva a národnej osvety, kde predsedal tzv. cirkevnému odboru, okrem toho členom mnohých predstavenstiev a dozorných rád. V roku 1939 sa stal hlavným duchovným správcom Hlinkovej gardy, odkiaľ ho však po salzburských rokovaniach v lete 1940 vytlačil nacistický poradca Viktor Nageler. Körper napriek tomu neprestal oslavovať Hitlera a nemeckú armádu a až porážka nemeckej armády pri Stalingrade ho donútila, aby sa publicisticky odmlčal. Po potlačení povstania na jeseň 1944 mu pripadla nevďačná úloha zaujať k nemu v slovenskom sneme postoj, ktorý však nemeckú stranu neuspokojil.

Vierovyznanie alebo rasa? Protižidovské stereotypy v Körperovej publicistike v rokoch 1936 až 1938

Vráťme sa však do druhej polovice 30. rokov. Posledné parlamentné voľby v ČSR, zmluva so Sovietskym zväzom a občianska vojna v Španielsku – to všetko prehĺbilo podozrenie z politiky, ktoré Karol Körper a mnohí ďalší slovenskí kňazi pocítovali už dávno predtým. Možnosť realizácie sa Körperovi naskytla na jar roku 1936, keď sa HSLŠ rozhodla svoj dovtedajší východoslovenský týždenník *Slovenská pravda* vydávať ako – popri *Slovákovi* – druhý, tzv. grajciarový denník s neustále sa zvyšujúcim nákladom. Šéfredaktorom sa stal ambiciózny Alexander Mach a Körper sa podujal písať úvodníky.¹⁴ Aktívny bratislavský kanonik napísal pod značkou Dr. k. k. v rokoch 1936 až 1939 do *Slovenskej pravdy* okolo tisíc úvodníkov na najrozmanitejšie témy, ale vždy s politickým posolstvom v duchu

Bratislava : Lúč, 1993. V nedávno publikovanom životopisnom náčrte Karola Körpera, ktorý ako vôbec prvý vychádza z dostupných historických prameňov, sa jeho antisemitizmus vôbec nespomína. Pozri KÁRPÁT, Vojtech. Vae victis! Zo života Karola Körpera. In *Kultúra*, 2017, roč. 20, č. 20, s. 4-5; 2017, roč. 20, č. 21, s. 4-5; 2018, roč. 21, č. 1, s. 10-11.

¹⁰ Materiály sa nachádzajú v neusporiadanom osobnom fonde Karola Körpera v Slovenskom národnom archíve.

¹¹ KÖRPER-ZRÍNSKY 1993, s. 19.

¹² HRUBOŇ, Anton. *Alexander Mach. Radikál z povolania*. Bratislava : Premedia, 2018, s. 51-61.

¹³ ŠALÁT, Anton. Rodobranecké rozpomienky. In *Štúrov hlas*, roč. 3, č. 11, 14. marca 1941, s. 5.

¹⁴ HRUBOŇ 2018, s. 124-126.

HSLŠ. Tieto texty tvorili po druhej svetovej vojne jeden z hlavných bodov obžaloby z vlastizrady pred Národným súdom, hoci Körper si na nich práve naopak buďoval svoju obhajobu. To naznačuje, že obe strany postupovali selektívne: zatiaľ čo žaloba sa snažila nájsť výlučne dôkazy o Körperovej zrade, on sám vo svojich textoch nachádzal iba protidôkazy. V tomto zmysle sa odvoláva na svoje úvodníky ešte v spomienkach, vyzývajúc budúcich historikov, aby na ich základe zhodnotili jeho vinu či skôr nevinu.¹⁵

V štúdiu sa venujem najskôr tým textom, v ktorých sa Karol Körper zaoberal Židmi. Ak však chceme pochopiť dynamiku Körperovho politického radikalizmu, musíme jeho antisemitizmus uviesť do súvislosti s tematicky príbuznými okruhmi, ako rozvíjajúci sa kult vodcu, vzťah k fašizmu a nacizmu či fenomén politického mučovníctva. Tieto tendencie ovládli Körperovu publicistiku v čase trvania autonómnej Slovenskej krajiny od októbra 1938 do marca 1939 a naplno prepukli v prvých mesiacoch Slovenského štátu. Druhým ťažiskom mojej analýzy preto budú Körperove články uverejnené v období autonómie a krátko po vyhlásení Slovenského štátu.

Kým do začiatku spolupráce so *Slovenskou pravdou* nemáme o Körperovom antisemitizme prakticky žiadne doklady, od tohto momentu akoby sa s jeho útokmi proti „židobolševikom“ roztrhlo vreco. V apríli 1936, keď Sidor interpeloval vládu pre cenzúru svojho antisemitského článku, Körper napísal jeden zo svojich prvých úvodníkov pre *Slovenskú pravdu*, v ktorom dokazoval, že všetci vplyvní ľudia v Sovietskom zväze boli Židia – s výnimkou Stalina, ale ten vraj mal Židovku aspoň za ženu. Prostredníctvom citátov z antisemitskej literatúry Körper svojim čitateľom sugeroval, že v Sovietskom zväze sa schyľuje k akejsi druhej revolúcii, nasledujúcej po bolševickej: „*Keď sa ruský nacionálny duch čo len trochu preberie z mrákot, príde druhá etapa: vyvlastnenie Židov. Len vtedy nastane diktatúra proletariátu namiesto terajšej diktatúry nad proletariátom.*“¹⁶ Okrem Ruska, kde je protižidovské povstanie len otázkou času, píše Körper v predvečer bratislavských demonštrácií proti filmu *Golem*, to vraj hrozí aj všade inde: „*V ostatnej Európe však aj ten najmenší komunistický pohyb bude končiť vyhánaním Židov...*“¹⁷ V podobnom duchu sa nieslo množstvo ďalších úvodníkov pod značkou Dr. k. k.¹⁸ Körperova posadnutosť „židobolševizmom“ nadobudla také rozmery, že proti nemu pravidelne polemizovali aj komunistické *Slovenské zvesti*, ktorých redaktori a spolupracovníci, mimochodom, tiež neodolali pokušeniu vlastnej verzie antisemitizmu, keď Körpera a ďalších ľudákov odhaľovali ako údajných „židovských zapredancov“.¹⁹

Karol Körper však Židov neobviňoval iba zo šírenia bolševizmu či slobodomurárstva, ale v duchu svojho konšpiračného myslenia taktiež z ekonomického

15 KÖRPER-ZRÍNSKY 1993, s. 137.

16 Dr. k. k. Židia. In *Slovenská pravda*, roč. 1, č. 43, 21. apríla 1936, s. 1.

17 Dr. k. k. Palestína. In *Slovenská pravda*, roč. 1, č. 46, 24. apríla 1936, s. 1.

18 SZABÓ, Miloslav. *Klérofašisti. Slovenskí kňazi a pokúšenie radikálnej politiky (1935 – 1945)*. Bratislava : Slovart, 2019, s. 42.

19 Pozri napr. Kto dal maces Körperovi? In *Slovenské zvesti*, roč. 2, č. 67, 7. apríla 1937, s. 3; Hlinkovci sa spojili so židmi. In *Slovenské zvesti*, 1937, roč. 2, č. 100, 28. mája 1937, s. 1.

vykorisťovania. Körperove protižidovské útoky boli výrazom moderného katolíckeho antisemitizmu, ktorý sa v Európe rozvíjal najneskôr od konca 19. storočia.²⁰ Na rozdiel od staršieho antijudaizmu moderní Židia už neboli obviňovaní iba z neuznania, či dokonca z násilnej smrti Ježiša Krista, hoci tieto obvinenia nikdy celkom nevymizli. Podobne ako sekulárni antisemiti pokladala aj časť katolíckych duchovných a laikov Židov za stelesnenie negatívnych tendencií modernizačných procesov. Popri sociálnoekonomických dôsledkoch kapitalistickej transformácie však katolícki antisemiti stotožňovali židovskú emancipáciu s politickým liberalizmom, ktorý bol vnímaný ako hlavný protivník vytlačujúci cirkev z pozícií v rodinnej politike, kultúre a školstve. Židia sa preto stali súčasťou protiosvietenských, konšpiračných fantázií o sprisahaní slobodomurárov, liberálov, socialistov, komunistov proti cirkvi a kresťanskému štátu.²¹ Vzhľadom na príbuznosť katolíckeho so sekulárnym antisemitizmom sa preto aj mnohí klerici začali odkláňať od tradičného antijudaizmu. Ten síce Židov démonizoval, ale keďže Vatikán pokladal obrátenie Židov za podmienku spásy, svojím spôsobom ich „ochraňoval“.²² V dôsledku tohto zblíženia medzi sekulárnymi a kresťanskými antisemitmi sa začali aj v katolíckom prostredí šíriť fantázie o „židovskej rase“, ktorej údajne nemeniteľné vlastnosti u mnohých spochybňovali dokonca aj sviatosť krstu.²³

Ani Karol Körper preto nehlásal iba jeden „druh“ antisemitizmu, ale popri „židobolševizme“ pestoval celý rad ďalších stereotypov vrcholiacich v predstave celosvetového sprisahania Židov či „židovskej rasy“ proti kresťanstvu a štátu, presnejšie proti katolíckej cirkvi a slovenskému národu. Tento konšpiračný antisemitizmus bral na seba rozličné podoby. Napríklad Körperom navrhované „riešenie židovskej otázky“ spočiatku charakterizoval takzvaný hospodársky antisemitizmus: spoločenský a hospodársky bojkot Židov. Podobne ako iní, predovšetkým katolícki antisemiti, ani Karol Körper otvorene nepropagoval protižidovské násilie. V apríli 1937 síce nadšene privítal návrh Karola Sidora vystaňovať Židov zo Slovenska do Birobidžanu, no ako „*totálne riešenie*“ ho „*nateraz ešte*“ odmietol, „*pretože hospodársky život by u nás celkom ochrnul bez židov*“.²⁴ Körper namiesto toho presadzoval postupné vytlačovanie Židov z pozícií v hospodárstve a slobodných povolaniach. No hneď v ďalšom článku Körper projekt Birobidžan prezentoval ako doklad celosvetového židovského sprisahania, ktorého nástrojom je vraj kapitalizmus i komunizmus súčasne. Podpora sovietskych plánov

20 BLASCHKE, Olaf – MATTIOLI, Aram (eds.) *Katholischer Antisemitismus im 19. Jahrhundert. Ursachen und Traditionen im internationalen Vergleich*. Zürich : Füssli, 2000; FRANKL, Michal. „Can We, the Czech Catholics, be Antisemites?“ Antisemitism at the Dawn of the Czech Christian-Social Movement. In *Judaica Bohemiae*, 1997, roč. 33, s. 47-71; SZABÓ, Miloslav. Náboženské alebo rasové sprisahanie? Antisemitizmus v publicistike katolíckeho kňaza Andreja Rojka. In ROGULOVÁ, Jaroslava – JAKSICSOVÁ, Vlasta (eds.) *Historik a dejiny. Jubileum Ivana Kamenca*. Bratislava : Veda, 2018, s. 35-48.

21 ROGALLA VON BIEBERSTEIN, Johannes. *Die These von der Verschwörung 1776 – 1945. Philosophen, Freimaurer, Juden, Liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung*. Frankfurt am Main : Lang, 1976.

22 BRECHENMACHER, Thomas. *Der Vatikan und die Juden. Geschichte einer unheiligen Beziehung vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. München : C. H. Beck, 2005.

23 MICHAEL, Robert. *A History of Catholic Antisemitism: The Dark Side of the Church*. New York : Palgrave Macmillan, 2008, s. 193-204. Pozri aj CONNELLY, John. *From Enemy to Brother: The Revolution in Catholic Teaching on Jews, 1933 – 1965*. Cambridge : Harvard University Press, 2012.

24 Dr. k. k. Birobidžan. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 81, 9. apríla 1937, s. 1.

na židovskú autonómnu oblasť Birobidžan v časti západnej tlače sa tým v Körperových očiach mení na dôkaz „rasovej spolupatričnosti židov celého sveta“.²⁵

Karol Körper sa síce navonok dištancoval od rasistického antisemitizmu nacistov, no napriek tomu s obľubou používal vo vzťahu k Židom biologické prirovnania, napríklad že „sa vedeli zariadiť ako cudzopasnici v iných štátoch medzi národmi“.²⁶ Podobne ako mnohí iní politicky radikalizovaní katolíci tej doby aj Körper vo svojej averzii proti Židom preberal rasistický slovník a aktualizoval ním náboženské a iné predsudky. Napríklad v článku o konflikte na Blízkom východe z roku 1937 zhrnul postoj kresťanov k židovstvu tradičným náboženským spôsobom. Hneď na to však náboženskú nevraživosť podčiarkol inou terminológiou. Za odmietanie kresťanskej pravdy podľa Körpera vraj netrpeli iba Židia, ale nepriamo aj kresťania, „ktorí pre nevraživosť a nejednotnosť sa stávajú všade obeťami tejto cudzej rasy“.²⁷ Židovský štát je preto aj v záujme Nežidov – jednak sa tým zbavia „balastu“, ktorý nevykážu, ale spravodlivo pošlú „domov“ a jednak urýchlia vlastnú spásu, ktorej podmienkou je obrátenie Židov na konci vekov.

Z uvedeného je zrejmé, že židovská otázka, ktorú interpretoval v duchu konšpiračného antisemitizmu ako celosvetové sprisahanie Židov proti kresťanským národom, Karola Körpera už pred vyhlásením autonómie Slovenskej krajiny zamestnávala takmer denno-denne. Horúčkovite hľadal jej riešenia – od bojkotu Židov cez návrhy na obmedzenie ich počtu a dôležitosti v sociálnoekonomickej oblasti až po úvahy o ich vysídlení či vystáňovaní, pričom neustále kolísal medzi náboženským a nacionalistickým, ba dokonca rasistickým zdôvodňovaním potreby týchto opatrení. Rasizmus paradoxne netematizoval v kontexte protikresťanského nacistického Nemecka, ktoré v súlade s encyklikou pápeža Pia XI. *Mit brennender Sorge* (*S páľčivou starosťou*) kritizoval, ale demokratickej Ameriky. Príležitosť sa mu naskytla na jeseň 1937, keď Körper spolu s Jozefom Tisom a ďalšími delegátmi najväčšej slovenskej katolíckej organizácie Spolok svätého Vojtecha absolvoval turné po Spojených štátoch amerických, kde sa usilovali o oživenie stykov so slovenskými emigrantmi alebo s ich potomkami. Zážitky Körper zaznamenal v úvodníkoch, ktoré s oneskorením vychádzali v *Slovenskej pravde* a hneď po návrate v cestopise *Z Bratislavy do Chicaga*, ktorý však knižne vyšiel až v roku 1941.²⁸

Karol Körper pôvodne vnímal židovskú otázku ako náboženský a sociálnoekonomický problém. Nemecký rasizmus prejavujúci sa vzývaním vznešenej nordickej rasy a zároveň ako extrémny, kvázi mystický antisemitizmus v duchu spolitizovanej predstavy o vyvolenom národe bol preto preňho tak trochu záhadou. Rasovú segregáciu zažil až v USA – spolu s komentármi amerických Slovákov, ktorí sa s touto odvrátenou stranou americkej demokracie do veľkej miery identifikovali.²⁹ Aj Körper vo svojom cestopise prevzal perspektívu radikálnej americkej pravice,

25 Dr. k. k. Do Birobidžanu. In *Slovenská pravda*, roč. 20, č. 109, 14. mája 1937, s. 1.

26 Dr. k. k. Vlast' naša. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 150, 4. júla 1937, s. 1.

27 Dr. k. k. Izrael. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 207, 11. septembra 1937, s. 1.

28 KÖRPER, Karol. *Z Bratislavy do Chicaga*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1941.

29 ZECKER, Robert M. *Race and America's Immigrant Press: How the Slovaks Were Taught to Think like White People*. New York : Continuum, 2011.

ktorá hlásala nadradenosť „bielej rasy“ (*white supremacy*) a zároveň sa obávala jej úpadku v dôsledku rasového miešania: „*Čierny problém je jedným z najtrápnejších [najbolestivejších, M. S.] problémov Únie. Biela rasa umiera, čierna sa množí ohromne rýchlym tempom. A kde sa táto rasa zahniezdi, tam viac tráva nerastie. Okupujú celé štvrte. Kam sa dostane černošská rodina čo len do blízkosti, odtiaľ sa bieli vysťahujú. Keď to takto pôjde, Američania sa obávajú, že budú mať čoskoro čierneho prezidenta.*“³⁰

Miešanie rás bratislavský kanonik Karol Körper pokladal za tragédiu demokratickej Ameriky, v neposlednom rade kvôli amerikanizácii státisícov slovenských vysťahovalcov: „*(G)enerácie americké sa pomaly stratia v mori národov, z ktorých sa tvorí akási nová rasa: Američan. A tých Američanov bude vždy viac a Slovákov vždy menej. [...] Dobré sa majú, slobodne žijú, ale táto dobrota a sloboda ich zabíja. Pomaly, ale isto.*“³¹ Katolícky kňaz Körper dospel v USA k presvedčeniu, že Slováci si zachovali svoju „rasovú čistotu“ dokonca aj vtedy, keď už neovládali poriadne rodný jazyk, čo by malo oficiálne byť hlavným kritériom ich etnickej príslušnosti. Toto poznanie sa v ňom prebudilo pri pohľade na katolíckych školákov v pennsylvánskom mestečku Allentown: „*Niektoré ani to nevie, čo znamená »otec«, alebo »matka«, ved' ich rodičia sami už nehovoria po slovensky. A predsa sú to slovenské deti. Čisto slovenské. Bez miešanky. Povedzme: rasove slovenské. Krásne, belasé [blond, M. S.] hlavičky, nevinné, múdre oči, všetko čisto vyobliekané.*“³²

V USA si Karol Körper pochopiteľne všímal aj Židov. Zaujali ho najmä chudobní imigranti vo Filadelfii pripomínajúci černochoch. Paralely medzi oboma rasami, ako ich nazýval, videl v tom, že obe sú na najnižších priečkach spoločenského rebríčka, na vrchu ktorého tróni anglosaská rasa pôvodných prisťahovalcov. Práve preto sú semenišťami komunizmu. Na základe týchto pozorovaní Körper zovšeobecňuje svoju teóriu židobolševizmu: „*Tu, v Amerike, vidieť, že celý komunizmus nie je nič iného, ako pomstou nenávidenej rasy.*“³³ Körper čitateľa síce následne uisťuje, že za pomstu utláčaných rás môžu aj nespravodlivé spoločenské pomery, vo svojom resumé americkej skúsenosti však otvorene priznáva, že rovnako ako iní konšpirační antisemiti aj on pokladal židovskú rasu za zásadne odlišnú od iných rás, keďže jej podstatou sú údajne materializmus a túžba po svetovláde – za týmto účelom vraj Židia šíria spoločenský, národný a náboženský rozklad v podobe liberalizmu a komunizmu.

Skôr než sa Žid vypracuje na kapitalistu, je podľa Körpera komunistom, ba ešte aj potom hrá „*dvojakú úlohu*“, dodáva v konšpiračnom duchu. Zatiaľ čo amerikanizácia zbavuje prisťahovalcov ich národnosti výmenou za inú, pričom u národov ako Slováci, u ktorých je vraj národnosť pevne zviazaná s vierovyznaním, to môže implikovať aj stratu viery, židovský kapitalizmus a komunizmus sú o niečom celkom inom. Židovská rasa podľa Körpera stelesňuje pud, vôľu po moci,

30 KÖRPER 1941, s. 127.

31 Tamže, s. 152.

32 Tamže, s. 283.

33 Tamže, s. 244.

snahu opanovať svet pomocou prázdnych hesiel o slobode a sebarealizovaní, ktoré majú zakryť podstatu problému, ktorým je údajne vrodené úsilie Židov a ich potreba a schopnosť žiť na úkor druhých, udržiavať ich v nevedomosti pomocou vidín a fatamorgán.³⁴

Na prelome rokov 1937 a 1938 sa v strednej Európe začalo schyľovať k prevratným zmenám. Po Taliansku sa do protikomunistického frontu hlásilo Maďarsko, v Rumunsku sa k moci dostal režim presadzujúci antisemitskú politiku. Začiatkom januára 1938 Karol Körper v *Slovenskej pravde* predpovedal zahraničnopolitickú izoláciu Československa, pretože sa ako jediné v regióne neprofilovalo protikomunisticky a nekritizovalo Spoločnosť národov pre údajný vplyv slobodomurárskych lóží. Predovšetkým však zostávalo hluché k antisemitizmu, na rozdiel od fašistickej internacionály, ktorá si vraj veľmi dobre uvedomovala nebezpečenstvo hroziace od medzinárodného židovstva, teda od židovských kapitalistov a komunistov.

Karol Körper sa však nechcel nečinne prizerať. Jednou z jeho aktivít bola činnosť v Slovenskej lige, pôvodne nadkonfesionalnej a neautonomistickej inštitúcii, ktorá mala posilňovať slovenské etnikum predovšetkým v zmiešaných jazykových oblastiach na južnom Slovensku. Okrem toho spolupracovala s takzvaným slovensko-židovským hnutím, ktoré žiadalo od Židov, aby sa hlásili za Slovákov a pestovali slovenskú kultúru.³⁵ Demonštrácie proti filmu *Golem* v apríli 1936 zmenili aj tento ústretový prístup, a síce zásluhou Karola Körpera. Slovenská liga zorganizovala krátko na to diskusiu o židovskej otázke, kde spolu s Körperom vystúpil radikálny ľudák Ferdinand Ďurčanský, neskôr minister slovenskej vlády a autor právnej definície, ktorá sa stala súčasťou prvého protižidovského zákona bezprostredne po vyhlásení Slovenského štátu. Körper sa už v roku 1936 vyslovil proti poslovenčovaniu židovského obyvateľstva, „lebo my kultúru pokladáme za prejav národnej duše“.³⁶ Okrem toho otvorene požadoval zavedenie takzvaného *numeru clausu* v hospodárskej oblasti, to znamená, že Židia by mali v ekonomike zastúpenie neprekračujúce ich percentuálny podiel na obyvateľstve. Ten istý princíp mal platiť u príslušníkov takzvaných slobodných povolání ako lekári a právnici.

V máji 1938 maďarské úrady takýto *numerus clausus* čiastočne implementovali. Karol Körper to pokladal za vhodný moment, aby vystúpil pred slovenskú verejnosť so svojím návrhom na „riešenie židovskej otázky“. Urobil to v časopise *Slovenská liga* a ide o prvý podrobný plán predznamenávajúci spomínaný protižidovský zákon z dielne Ďurčanského. Tento plán, ktorý Körper cynicky nazval „slovensko-židovská päťiletka“,³⁷ obmedzoval pobyt Židov na Slovensku ako aj ich majetkové práva a výkon povolania. Ako zlomový bod stanovil vznik ČSR v roku

34 Tamže, s. 513-514.

35 LETZ, Róbert. *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920 – 1948)*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 233-238.

36 Demokraciu na Židov! In *Slovák*, roč. 18, č. 240, 20. októbra 1936, s. 4.

37 KÖRPER, Karol. Ako by sa dala riešiť národne a hospodársky židovská otázka? In *Slovenská liga*, roč. 15, č. 5, máj 1938, s. 115. Körperova agresívna narážka na stereotyp židobolševizmu očividne unikla R. Letzovi, ktorý o nej referuje, akoby šlo o neutrálny časový údaj. LETZ 2000, s. 239.

1918: Židia, ktorí sa prisťahovali neskôr, nemali mať na Slovensku právo pobytu. O realizáciu tohto nariadenia sa mal postarať štát a rovnako mal byť nápomocný Slovenskej lige pri súpise hnutelného i nehnuteľného majetku, ktorého objem nesmel presahovať podiel Židov na celkovom obyvateľstve. *Numerus clausus* sa mal zaviesť na úradoch, v obchode a v slobodných povolaniach. Najprísnejší bol posledný bod Körperovho programu, ktorý protinárodným a protikresťanským Židom hrozil prenasledovaním: „Každý Žid, ktorý propaguje alebo akýmkoľvek spôsobom napomáha akciu smerujúcu proti slovenskej národnej a kresťanskej myšlienke, musí byť trestaný a vypovedaný.“³⁸

V daných súvislostiach je rozhodujúce, že v Körperovom pláne nachádzame prvý pokus o definíciu Žida, ktorá – presne ako o necelý rok neskôr u Ďurčanského³⁹ – miešala konfesijné charakteristiky s rasovými: „Taktiež, nakoľko židovská rasa má od slovenského národa a slovanskej rasy celkom odlišnú národu a náchylnosti, žiaden Žid nemá byť pripustený do slovenského kultúrneho a politického života (novinárstvo, literatúra, divadlo, film), iba keď už pred prevratom patrila k akejkoľvek kresťanskej konfesii a tým dokázal, že sa zrieka špecifických rasových prostriedkov, ktoré tvoria židovskú mentalitu.“⁴⁰ Zdá sa, že podľa Körpera a Ďurčanského vierovyznanie – na rozdiel od nacistických zákonov, ktoré sa na Slovensku zaviedli až v roku 1941 – akoby dokázalo meniť rasovú predurčenosť, existencia ktorej sa však zároveň prijímala a nespochybňovala, práve naopak, prezentovala sa ako koreň židovskej hrozby.⁴¹ Podmienkou bolo, aby k zmene konfesie nedochádzalo z oportunistických pohnútok. Celé toto rozlíšenie stálo na hlinených nohách, lebo zahmlievalo rozdiel medzi národnosťou („rasa“) a konfesiou. Ako sa dalo zistiť, že niekto nezmenil vierovyznanie pred rokom 1918, teda ešte za čias Uhorska, zo ziskuchtivosti? A nebolo by to ešte horšie, keďže vtedy to vo všeobecnosti neimplikovalo príklon k slovenskému presvedčeniu, ale maďarizáciu?

Na vrchole radikalizovania. Obdobie autonómie a prvé roky Slovenského štátu

V októbri 1938 si Karol Körper spolu s ďalšími ľudákmi vychutnával plody svojho publicistického boja za autonómiu. Jeho čoraz vlašnejší postoj k československej demokracii vystriedalo prakticky zo dňa na deň oslavovanie autoritárskych vodcov a fašistického heroizmu. Na nasledujúcich stranách sa pozrieme na Körperovu politickú radikalizáciu všeobecnejšie, lebo bez zohľadnenia týchto tendencií sotva pochopíme jeho nadšené volanie po „riešení židovskej otázky“ v rokoch 1939 a 1940.

38 KÖRPER, Karol. Ako by sa dala riešiť národná a hospodárska židovská otázka? In *Slovenská liga*, roč. 15, č. 5, máj 1938, s. 115.

39 NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.) *Holokaust na Slovensku: Obdobie autonómie (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). Dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milan Šimečku, 2001, s. 130-134.

40 KÖRPER, Karol. Ako by sa dala riešiť národná a hospodárska židovská otázka? In *Slovenská liga*, roč. 15, č. 5, máj 1938, s. 115.

41 Vzhľadom na Körperov agresívny tón sa sotva dá súhlasiť s kategorickými (či skôr apologetickými) súdmi R. Letza: „Termín rasa sa [v Körperovom texte, M. S.] nepoužíva v nacistickom zmysle nadriadenej [?] a podriadenej rasy. Ide o vyjadrenie odlišnosti. Skôr sa tým priznáva slovenská slabosť, nepodnikavosť a nepružnosť v kultúrnom a politickom živote.“ LETZ 2000, s. 239.

Karol Körper mal slabosť pre autoritársku politiku už v 20. rokoch, keď podobne ako iní rodobranci vítal taliansky fašizmus a jeho vodcu Benita Mussoliniho. Ničím nehatený obdiv k osobe vodcu prepukol u Karola Körpera po vyhlásení autonómie Slovenska v októbri 1938. Körper, ktorému sa dostalo cti privítať novú slovenskú vládu v Bratislave, prifarbil svoju úctu k novému vodcovi, vtedy ešte len predsedovi autonómnej slovenskej vlády Jozefovi Tisovi náboženskými metaforami znovuzrodenia. V prejave, ktorý vyšiel ako úvodník *Slovenskej pravdy*, zároveň účtoval so svetonázorovými nepriateľmi, slobodomurármi a Čechmi: „Dnes slávime svoje Vzkriesenie! Pán predseda slovenskej vlády, vy ste tým božím anjelom, ktorého nám Boh poslal, aby odvalil ťažký kameň sponad hrobu nášho národa. Už Slovensko vstáva, putá si strháva! Víťazne tiahne prvý ministerský predseda slovenský do hlavného mesta Slovenska, do toho staroslovenského usadliska, do Bratislavy, i so svojimi ministrami. Mocne siaha po kormidle slovenského národa. Mocne, rukami čistými, rukami voľnými. Tieto ruky sú nielen ruky Slováka a vlasťenca, ale aj ruky katolíckeho kňaza, ruky pomazané, ruky vysvätené, akými boli žehnajúce ruky Andreja Hlinku, najväčšieho kňaza slovenského. Že kňaz kráča na čele prvej slovenskej vlády, to znamená predovšetkým radosť a víťazstvo katolíckeho kňazstva a katolíckych veriacich na Slovensku. Znamená to víťazstvo pravdy, víťazstvo naše nad slobodomurárskou temnotou a nad hnilobou marxizmu, znamená to víťazstvo kresťanstva nad tými, v srdciach ktorých nehorela láska k nášmu ľudu, ale šľahali bezočivé plamene krematórií.“⁴² Nenávidený centralistický režim, stotožňovaný s marxizmom a nekatolíckymi obradmi (proti zámerom postaviť v Bratislave krematórium sa v *Slovenskej pravde* viedli polemiky ešte pred vyhlásením autonómie, keďže katolicizmus kremáciu zakazoval), Körper prirovnával k nesvedomitému záhradníkovi, ktorý namiesto zveľaďovania sadil „cudzie zeliny, pichliače a žihľavu“, kým „slovenský kvet drsnou rukou vytrhol zo zeme a hodil do smetí“.⁴³ Po vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939 si preto s úľavou vydýchol, že Československo, údajne iba „platený predvoj“ Západu, ktorému vraj „nikdy nešlo o naše národné snahy, ale len o sebecké záujmy“,⁴⁴ zaniklo.

Karol Körper mal na nacizmus vyhranený názor najneskôr v roku 1937. Podobne ako mnohí konzervatívni klerici bol najskôr rozpoltený – na jednej strane vítal antikomunizmus a aj antisemitizmus ako zásadnú zložku národno-socialistického svetonázoru, no na druhej strane odmietal „nové náboženstvo rasy a krvi“ ako „hnedý bolševizmus“: „Nacionálny socializmus ako hromadný a národný pohyb vedel sa postaviť na odpor proti najväčšiemu nepriateľovi dnešného ľudského pokolenia, proti komunizmu, ba vedel zdolať aj tú najväčšiu moc hospodárskeho sveta, medzinárodné židovstvo. Avšak v riadnom živote, ako svetový názor, sa ukazuje byť nie lepším, ako bolševizmus. [...] Komunizmus odstraňuje kríže a spaľuje. Hnedé pohanstvo zachová kríž, ale ho zlomí. A to je ešte horšie!“⁴⁵ Körper však zároveň dal

42 Dr. k. k. Víta vás. In *Slovenská pravda*, roč. 3, č. 158, 12. októbra 1938, s. 2.

43 Dr. k. k. Prebudovať. In *Slovenská pravda*, roč. 3, č. 161, 15. októbra 1938, s. 1.

44 Dr. k. k. Koniec. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 64, 18. marca 1939, s. 1.

45 Dr. k. k. Protijed. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 52, 5. marca 1937, s. 3.

najavo, že k nacizmu má podľa neho katolicizmus predsa len bližšie práve preto, že ich spája spoločný nepriateľ – židobolševizmus. Vydanie encykliky *S páličivou starostou* v marci 1937 komentoval nasledujúcim spôsobom: „*Katolicizmus nepodlieha ani židovskému komandu moskovskému, ani bombastickým rozkazom generálov hitlerovských. Pápež má pred sebou ľudí celého sveta a háji ich slobodu proti každému násilníkovi, či je to kapitalista alebo proletár, či žid alebo rasista. Katolicizmu sa protiví každé otroctvo.*“⁴⁶

V roku 1937 Karol Körper pokladal Československú republiku napriek všetkej kritike za slobodnejšiu a morálne nadradenú nacistickému Nemecku, kde jednotlivec musí „*podrobiť svoju vôľu jednej centrálnej vôli, a musí prijať krédo nemecko-nacionálno-socialistické*“.⁴⁷ Svoju náklonnosť k Hitlerovi však neobjavil až po vyhlásení Slovenského štátu v marci 1939. V článku *Hitler*, ktorý napísal pri príležitosti anšlusu Rakúska v marci 1938, Körper konštatoval, že „*jeho národná idea zdolala slabšiu národnú ideu Schuschnigovskú*“.⁴⁸ Nešlo o suché konštatovanie, keďže svoju zaujatosť musel priznať ešte aj v obhajobe pred Národným súdom, kde sa inak štylizoval do pozície záchrancu Židov: „*Poukázal som na isté momenty, ktoré prispely k úspechu Hitlerovmu, medzi nimi na odpor viedenského obyvateľstva proti mnohým Židom. Túto čiastku článku naša cenzúra nepovolila.*“⁴⁹

V čase autonómie už Karol Körper otvorene privítal príklon Nemcov na Slovensku k nacizmu, keďže ten bol teraz podľa neho zdravým princípom spočívajúcim na jednote medzi ľuďom a vodcom. Körper vtedy už nebral vážne výstrahy, že „*po židoch príde na rad cirkev a kňazi*“, či dokonca slovenský národ ako taký, lebo Slováci vraj boli vernými žiakmi svojich nemeckých a talianskych učiteľov: „*A toto Nemci rešpektujú, lebo žiaden majster nezabíja svojho žiaka vtedy, keď vidí, že je dostatočne vyučený a pre život ozbrojený.*“⁵⁰ Ani kňazi sa nemajú čoho obávať, keďže boli na Slovensku vodcami národnej revolúcie. V decembri 1938, teda ešte v čase existencie Česko-Slovenskej republiky, si preto Körper dovolil napísať v úvodníku rozšíreného denníka vetu, za ktorú by ho ešte pred niekoľkými mesiacmi mohli obviňovať z vlastizrady, nehovoriac o tom, že by ju okamžite vybielila cenzúra: „*U nás, na našom slobodnom Slovensku, je hákový kríž práve tak znakom národnej obrody a nového života, ako slovenský dvojkríž.*“⁵¹ Vzhľadom na túto ústretovosť neprekvapuje, že Körper privítal, takisto ešte pred vznikom Slovenského štátu, založenie Slovensko-nemeckej spoločnosti v Bratislave ako nápravu „židofilským režimom“ ČSR pošramotenej povesti Nemecka: „*Bratislava, hlavné mesto Slovenska bude styčným terénom nemeckej a slovenskej kultúry, najúprimnejších pokusov spolupráce Germánstva a Slovanstva. My, Slováci, svojou centrálnou polohou, neutralitou*

46 Dr. k. k. Tri encykliky. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 77, 4. apríla 1937, s. 1.

47 Dr. k. k. Na Hitlera. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 204, 8. septembra 1937, s. 1.

48 Slovenský národný archív (SNA), fond (f.) Národný súd (NS), Tnľud 17/45, Osvedčenie Karola Körpera o svojej úvodníkarskej činnosti pri denníku „Slovenská pravda“ v rokoch 1936 – 39, ako doplnok k výsluchu prevedenému dňa 12. VII. 1945.

49 Tamže.

50 Dr. k. k. Naši Nemci. In *Slovenská pravda*, roč. 3, č. 221, 30. decembra 1938, s. 1.

51 Tamže.

*a nekompromitovanou politikou národnou reprezentujeme tu celé Slovanstvo, ktoré podáva mocným Germánom bratskú a pomocnú ruku. Národní Germáni a národní Slovania majú svojich spoločných nepriateľov a svoje spoločné hospodárske a sociálne starosti. My, Slováci, radi budeme tu mostom a sprostredkovateľmi.*⁵²

Rastúce nadšenie pre nacizmus v čase autonómie môže vysvetľovať aj fakt, že Karol Körper sa dokonca nepriamo prihlásil k eugenike, ktorú pápež Pius XI. odsúdil v encyklike *Casti connubii* z roku 1930. Körper krátko pred vznikom Slovenského štátu v jednom z úvodníkov *Slovenskej pravdy* uvažoval o zdraví národa nasledujúcim spôsobom: „*Slovák, ako typ človeka, je krásavec [...] vysoký, štíhly, svalnatý. Slovenka je na celom svete známa svojím príjemným a zdravým zjavom. My sa musíme usilovať, aby slovenský národ držal sa týchto svojich typov a aby vôbec nemal nepodarencov.*“⁵³ Inými slovami, katolícky kňaz Körper sa prejavil ako zástanca eugeniky alebo – v dnešnom jazyku – génového inžinierstva, ktoré pomocou umelých koncepcií malo posilňovať vhodné dedičné vlohy, respektíve eliminovať škodlivé dedičné choroby celých populácií či rás, predovšetkým formou sterilizácie. Spôsob, akým požadoval udržiavať zdravie národa, neprežrádzal kresťanský súcit s chorými, skôr naopak. Úlohu dohľadu na zdravie národa mal prevziať štátny zdravotný ústav, ktorý „*bude musieť odstrániť všetkých zo spoločnosti, ktorí vplývajú škodlivo na vzrast a dobrý telesný vkus obecnstva. Mrzákov, kreténov, nevyliciteľných treba dať do špeciálnych ústavov, aby neboli na tarchu obecnstva a neboli vystavení posmechu ľudí.*“⁵⁴

Karol Körper však nezostal iba pri publicistike. Fašizácii Slovenska napomáhal už počas autonómie aj politicky, predovšetkým z titulu svojej funkcie duchovného správcu Hlinkovej gardy. Fašizmus sa často stotožňuje so zdanlivo samoučelným aktivizmom, ktorý sa nielenže nevyhýba teroru a násiliu, naopak, ospevuje ich a praktikuje v boji proti nepriateľom na čele so socialistami a inými údajnými predstaviteľmi spoločenského rozkladu.⁵⁵ K vonkajším znakom fašizmu patria polovojenská organizácia, uniformované pochody či kult hrdinstva a dobrovoľnej obeť – mučeníctvo, ale aj pestovanie kultu mužnosti.⁵⁶ Tieto znaky spájali talianskych squadristov s nemeckou Sturmabteilung (SA), ale aj so slovenskou Rodobranou v 20. rokoch 20. storočia. O 10 rokov neskôr štafetu prevzala Hlinkova garda. Karol Körper sa aktívne zapojil do jej budovania.

Fašistickí mučeníci neboli iba symbolom nechvejnej viery, ale mali užšie (strana, polovojenské jednotky) a širšie národné spoločenstvo zaväzovať a nabádať k ďalšej politickej či vojenskej aktivite. V medzivojnovom období apelovali na politické mučeníctvo v mene národa aj mnohí prominentní predstavitelia katolíckej cirkvi. Tieto snahy registrovali taktiež reprezentanti a orgány HSĽS. Mučeníctvo sa v ich očiach stávalo nástrojom náboženskej i politickej, konkrétne národnej obrody.⁵⁷ Ako v prípa-

52 Dr. k. k. S Nemcami. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 28, 2. februára 1939, s. 1.

53 Dr. k. k. Zdravie. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 55, 7. marca 1939, s. 1.

54 Tamže.

55 REICHARD, Sven. Violence and Community: A Micro-Study on Nazi Storm Troopers. In *Central European History*, 2013, roč. 46, č. 2, s. 275 – 297.

56 PAYNE, Stanley. *A History of Fascism, 1914 – 1945*. Madison : University of Wisconsin Press, 1995, s. 7.

57 Mýtus znovuzrodenia („Palingenesis“) ako základný prvok fašistickej mytológie zdôrazňuje R. Griffin. GRIFFIN,

de antisemitizmu, aj tu zohrala španielska občianska vojna rolu akéhosi katalyzátora v procese miešania náboženstva s radikálnou politikou. Karol Körper komentoval tieto tendencie v úvodníkoch *Slovenskej pravdy* a vyvodzoval z nich pre neho typické závery. Katolícky klérus i laici na čele so študentmi a básnikmi katolíckej moderny vraj predstavujú akúsi avantgardu idealizmu, odriekania a horúčkovitej aktivity: „*Katolícka cirkev nie je cirkvou buržoázie, nie je cirkvou pohodlia, ale cirkvou pracujúcou a bojujúcou. [...] Naši nepriatelia hovoria, že cirkev sa už vyžila, že už nepatrí do modernej doby. Taká spoločnosť, ktorej členovia vedia vycediť svoju krv za nimi hlásanú pravdu, sa nikdy nevyžije, tá zostáva vždy svieža a moderná. Lebo martýrstvo znamená idealizmus, ktorý obrodzuje!*“⁵⁸ Obet' a následná obroda teda nie sú nijaký návrat späť, ale moderný heroizmus, prekonávanie odporu nepriateľa, za čo čaká hrdinu sladká odmena, vedomie účasti na večnej spáse. Körper podfarboval inštitúciu vodcu nábožensky, konkrétne nepatričnými odkazmi na askézu (Mussolini) a kult Krista Kráľa (Hlinka a Tiso).⁵⁹ Podobne to bolo aj v prípade heroizmu. V citovanom úvodníku opisuje mučenícku smrť istého španielskeho klerika, ktorý na výzvu vojakov, aby vzdal hold komunizmu, lebo inak ho zastrelia, nebojácne zvolal: „*»Nech žije Kristus-kráľ!« Na perách s týmto vyznaním viery padol potom hrdina-kňaz do svojej vlastnej krvi.*“⁶⁰

Takéto mužné hrdinstvo bolo predovšetkým plodom askézy, odriekania alebo pôstu, ktorého zmyslom je „*cvičiť telo a vôľu, aby telo bolo odolnejšie a nie slabým nástrojom mäkkýša, a aby vôľa bola zocelená k veľkej odhodlanosti. Môžu prísť časy, keď sa budeme musieť pôstiť aj mimo pôstu, aj bez toho, že by sme sa chceli pôstiť.*“⁶¹ Tie časy mali prísť už zanedlho a uvedomovali si to aj predstavitelia režimu, ktorí začali pestovať kult padlých mučeníkov hneď po vyhlásení Slovenského štátu. Ich obet' bola podľa Körpera „*krvavou pečiatkou, ale tým cennejšou na dokumente slovenskej slobody*“.⁶² Kult mučeníkov si začala vytvárať aj Hlinkova garda, verne nasledujúc svoje talianske a nemecké vzory, ktoré okolo svojich martýrov spriadali celé rituály. (Podľa veliteľa Hlinkovej gardy Alexandra Macha „*krv martýrov, krv hrdinov je najväčšia moc sveta!*“⁶³) Táto elita hrdinov ochotných kedykoľvek položiť svoj život na oltár vlasti však mala aj inú úlohu, a síce eliminovať nepriateľov.

Už Körperove vyhrážky predstaviteľom politickej, hospodárskej a kultúrnej elity v medzivojnovnej Bratislave pod heslom boja proti slobodomurárom sa neniesli iba v rovine spoločenského a hospodárskeho bojkotu. V roku 1937 volal po organizácii na obranu pred slobodomurárskymi lóžami, kde sa vraj „*bratříčkujú marxisti s buržujmi vesele, zrádzajú naše národné záujmy a prevádzajú svoje pokrokárske plány*

Roger. *The Nature of Fascism*. London : Routledge, 1994.

58 Dr. k. k. Mučeníctvo. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 49, 2. marca 1937, s. 1.

59 KÖRPER, Karol. Mussolini – muž bez priateľov. In *Kultúra*, roč. 7, č. 1, január 1935, s. 33; Dr. k. k. Brezany. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 194, 25. augusta 1939, s. 1; KÖRPER, Karol. Strana v zákone. In *Slovák*, roč. 24, č. 245, 25. októbra 1942, s. 1.

60 Tamže.

61 Dr. k. k. Pôst. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 48, 26. februára 1939, s. 1.

62 Dr. k. k. Hrdinstvo. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 112, 14. mája 1939, s. 1.

63 MACH, Šaňo. Zákon krvi. In *Gardista*, roč. 2, č. 14, 30. marca 1940, s. 1. Mach sa odvolával na gardistického martýra Antona Kópala, zastreleného počas tzv. Homolovho puču v marci 1939.

na poli školstva a verejnosti“.⁶⁴ No zatiaľ čo v roku 1937 sa ešte odvolával na príklad amerického katolíckeho spolku Kolumbovi rytieri, v októbri 1938 sa tejto úlohy mala zhostiť novozaložená Hlinkova garda.

Jedným z prvých krokov slovenskej vlády po vyhlásení autonómie bolo rozpustenie slobodomurárskych lóží. Toto opatrenie noví vládcovia v duchu svojich konšpiračných fantázií, ale aj vedome propagandisticky zinscenovali do podoby masovej demonštrácie pred údajnou slobodomurárskou centrálou na Námestí 1. mája v Bratislave. Jej obsadenie sledovalo v nedeľu 16. októbra 1938 niekoľko tisíc osôb priamo na mieste a ľudácka tlač ho štylizovala ako prvý krok na ceste k oslobodeniu spod internacionálneho židovského jarma. Na akte prevzatia budovy predstaviteľmi Hlinkovej gardy na čele s hlavným veliteľom Karolom Sidorom sa zúčastnil aj jej budúci duchovný správca Karol Körper. Niekdajšia centrála slobodomurárov bola premenovaná na Dom Andreja Hlinku, v ktorom odvtedy sídlilo hlavné veliteľstvo Hlinkovej gardy. Jej členovia, ktorých Körper pasuje na akýchsi moderných križiakov, obrancov národa a cirkvi, sa mali rázne postaviť proti „*freimaurerským kumštom*“, ktoré vraj siali rozkol medzi národmi, aby ich podriadili židovskej nadvláde. Bezprostredne po zabratí budovy sa v nej konala prvá prísaha gardistov, ktorí podľa Körpera ešte predtým, než začnú budovať nový poriadok, musia ako správni revolucionári rozbiť ten starý. Jeden zo slobodomurárskych symbolov, kladivko, sa tu mení na zbraň v rukách moderných križiakov, ktorí pod vedením svojho duchovného veliteľa majú stelesňovať už vo fašistickom zmysle revolučnú obranu pred revolúciou ľavicovou: „*Na stenách ešte viseli obrazy hlavných predstaviteľov svetového a českého slobodomurárstva, aj veľký obraz, predstavujúci krvavú revolúciu, symbol to vrcholnej činnosti slobodomurárskej. Ale pod týmito obrazmi v rukách duchovného veliteľa bol pozdvihnutý do hora svätý kríž, symbol kresťanstva, a pred krížom odhodlaní mladíci slovenskí, ktorí idú do verejnosti očistiť všetko od pliahy a pozostatkov dvadsaťročného kapitalisticko-bolševického režimu. Akoby títo prví Hlinkovi gardisti boli prevzali do svojich pevných a čistých rúk slobodomurárske kladivá, aby vykonali kladivami týmito dvojakú úlohu: rozbiť a rozbúrať každú protinárodnú baštu a vystavať krásnu a pevnú budovu národnej budúcnosti.*“⁶⁵

Karol Körper sa spolu s ďalšími postavil na čelo tohto predvoja. Do Hlinkovej gardy, ktorá v predstavách ľudáckych autonomistov suplovala neexistujúcu slovenskú armádu, vstupovali už na jeseň 1938 mnohí kňazi. Na podnet predsedu autonómnej vlády Jozefa Tisa bola zriadená Hlavná duchovná správa Hlinkovej gardy – niečo na spôsob vtedajšieho i dnešného vojenského vikariátu, ktorý má na starosti duchovnú starostlivosť v armáde. Cirkevná hierarchia tieto snahy podporovala a zaštitovala. Podľa trnavského administrátora biskupa Pavla Jantauscha bolo „*mravnou povinnosťou každého kňaza, aby vládu nového Slovenska aj na tomto poli svojej pôsobnosti statočne a všemožne podporoval*“.⁶⁶ Členom Hlinkovej gardy sa mal údajne stať aj spišský biskup Ján Vojtaššák, čo sa však nepodarilo dokázať. Napriek tomu existujú doklady

64 Dr. k. k. Slobodomurári. In *Slovenská pravda*, roč. 2, č. 31, 9. februára 1937, s. 1.

65 Dr. k. k. Prvá prísaha. In *Slovenská pravda*, roč. 3, č. 166, 21. októbra 1938, s. 1.

66 Cit. podľa KÁRPÁTY, Vojtech. *Vae Victis! Poznámky k niektorým životným osudom Dr. Karola Körpera* (rukopis).

o jeho fascinácii touto polovojenskou organizáciou. Vojtaššák vo svojom vianočnom posolstve z roku 1939 celkom v klérofašistickom duchu hľadal paralely medzi pomermi na Slovensku a v Taliansku, ktoré kládol gardistom za vzor: „*Taliansko bude raz musieť s veľkou pietou spomínať si fašistickú dobu Mussoliniho, lebo on disciplínou a prevychovanosťou svojich čiernych gárd fašistických nielen zachránil svoj taliansky národ, ale pozdvihol malé a dakedy zosmiešňované Taliansko do radu obávaných veľmocí, vzbudzujúcich rešpekt.*“⁶⁷

Hlavnou úlohou duchovnej správy Hlinkovej gardy – mali v nej zastúpenie i evanjelici – mala byť „*mravno-náboženská výchova dôstojníkov, poddôstojníkov i radových gardistov*“. No nezabúdalo sa ani na brannú výchovu. Na prvom kurze duchovných-gardistov vo Vyhnátovej pri Banskej Bystrici – chatu, ktorú dovtedy používala a asi aj vlastnila československá telocvičná organizácia Sokol, pre istotu hneď po príchode vysvätili – čakalo na zúčastnených bohoslovcov okrem náboženských cvičení ešte čosi iné: „*Vodcovstvo vyskúšalo pohotovosť našich kurzistov praktickými cvičeniami a nočnými poplachmi.*“⁶⁸ V takomto duchu pôsobil v neposlednom rade hlavný duchovný správca Hlinkovej gardy, za ktorého bol vymenovaný Karol Körper.

Toto radikalizovanie sa už v období autonómie prejavovalo príklonom k čoraz drastickjším formám „*riešenia židovskej otázky*“. Začiatkom roku 1939 Karol Körper v úvodníku *Slovenskej pravdy* uvažoval o očakávanej etnickej homogenizácii strednej Európy pod záštitou nacistického Nemecka, pričom si ju mylne vysvetľoval ako návrat ku „*kořeňom*“ jednotlivých etník. Napríklad v Maďarsku sa z pomadžarčených nemaďarských národností mali stať opäť Nemci, Slováci a Židia. No zatiaľ čo Nežidia mali byť pod ochranou svojich domovských krajín, pre Židov nebolo miesto nikde. Maďari sa ich mali zbaviť, podobne ako Poliaci a samozrejme Nemci. Tí však nevedeli, kam ich vyťahovať. Nielen z dnešného pohľadu vyznievajú vtedajšie Körperove otázky veľmi zlovestne: „*V Poľsku majú štyri miliony Židov, hrozné číslo, čo s nimi? [...] V Maďarsku, v samom hlavnom meste, v Budapešti, majú štvrtinu obyvateľstva židovskú. Táto štvrtina má v rukách financie, banky, divadlá, umenie a tlač, – čo s ňou? [...] V Nemecku už zákonmi vyriešili židovskú otázku, ale ešte vždy majú na 800.000 Židov. Nemci sa nespokojia, kým posledný Žid nepôjde z Nemecka, ale ani tam to nateraz neide.*“⁶⁹

Eufória po vyhlásení Slovenského štátu 14. marca 1939, zdá sa, podobné otázky zatlačila do úzadia. Iba niekoľko dní po tomto dátume advokátska komora vylúčila zo svojich radov Židov, čo Karol Körper privítal so zdôvodnením, že po židovských krčmároch boli židovskí advokáti druhým článkom reťaze odnárodňovania, či už za Uhorska v prospech Maďarov alebo za prvej ČSR v prospech bolševizmu. O štyri mesiace neskôr Körper podobným spôsobom obhajoval zavedenie *numeru clausu* pre židovských lekárov, z ktorých sa vraj grupovali nesvedomití a skorumpovaní vykonávatelia potratov, čím sa hriješne previnili proti kresťanskému náboženstvu a slovenskému národu, pričom Körper aj v tomto prípade obe oblasti previazal: „*Iste mnohí*

67 Tamže. O revízii analytického pojmu klérofašizmus pozri SZABÓ 2019.

68 KÁRPÁTY, Vojtech. *Vae Victis! Poznámky k niektorým životným osudom Dr. Karola Körpera* (rukopis).

69 Dr. k. k. Nespokojnosť. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 47, 25. februára 1939, s. 1.

*Židia boli dobrými lekármi, ale nik nemohol od nich žiadať, aby mali ohľad na dušu, ktorej svetonázor bol im celkom cudzí, alebo aby napomáhali vzrast a zdatnosť národa, ku ktorému nepatrili.*⁷⁰

Prvým vrcholom protižidovskej politiky nového režimu už niekoľko týždňov po vyhlásení štátu bol takzvaný prvý židovský zákon obsahujúci Ďurčanského definíciu Žida, ktorú Körper v máji 1938 predznamenal. Tento právny základ, od ktorého sa mali odvíjať všetky ďalšie protižidovské opatrenia, Körper nechápal ako výzvu na uponáhlané kroky, ktoré by mohli ohroziť existenciu Slovákov, vraj ekonomicky závislých od Židov. Napriek tomu mal dôvod na oslavu: „*Ideme v ústrety naozaj krásnej budúcnosti. Čoskoro celá pôda pod Tatrami bude v rukách slovenských, čoskoro obchody a podniky budú slovenské, tak ako to spravodlivosť požaduje. My si ani predstaviť nemôžeme, ako to bolo možné, že v tejto čisto slovenskej krajine hospodársky a obchodný život opanovali cudzinci. [...] Ani Nemci na tom neboli lepšie ako my. Aj tých opanovala cudzia rasa.*“⁷¹ Židovský zákon bol vraj v Československej republike nemysliteľný, keďže sa nachádzala v područí slobodomurárov a bolševikov, ktorí boli podľa Körperovho konšpiračného myslenia obyčajnými agentmi Židov. Ich panstvo sa však končí, Slováci im názorne, rukolapne ukážu, že ich vykorisťovanie nebudú viac trpieť: „*Teraz už máme nielen oči otvorené, ale aj ústa. Naše ruky a päsť sa už voľne pohybujú. Zariaďujeme slovenský štát.*“⁷²

Karol Körper koncom roku 1939 síce prestal písať úvodníky do *Slovenskej pravdy*, no agresívny antisemitizmus charakterizoval prinajmenšom niektoré z jeho rozhlasových prejavov pre príslušníkov Hlinkovej gardy.⁷³ Záznamy týchto meditácií sa nedochovali, časť z nich však vychádzala ako stĺpčeka v tlačovom orgáne Hlinkovej gardy. Kresťanstvo sa tu mení na heroické náboženstvo a Ježiš Kristus na mužného hrdinu bojujúceho proti náboženskému a národnému rozkladu stelesňovanému údajne Židmi – nielen obrazne povedané – so zbraňou v ruke. V jednej zo svojich rozhlasových kázni hlavný duchovný správca Hlinkovej gardy uvažuje o tom, ako Ježiš vyhnal z chrámu židovských kupcov, údajné stelesnenie materializmu a cudzopasníctva. Jeho meditácia vygradovala do nemeckého propagandistického hesla o Židoch ako „*nešťastí*“ iných národov: „*Vo svojom spravodlivom hneve a vo svojej svätej rozhorčenosti pustil sa ináč tak jemný Ježiš do predavačov a kupcov, ktorí pred chrámom robili svoje obchody a vyhnal ich od svätyne Božej. [...] Kristus mnoho trpel a pretrpel. Keď raz v živote svojom predsa chytá do ruky bič a šľahne ním po ľuďoch, tak to museli byť opravdu ľudia, ktorí sú nešťastím ostatných ľudí na svete.*“⁷⁴ Karol Körper sa tu snažil sprostredkovať gardistom, ktorých mal v duchovnej opatere, predstavu o militantnom spasiteľovi, ktorého predobraz na prelome

70 Dr. k. k. Lekár. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 172, 29. júla 1939, s. 1.

71 Dr. k. k. Židovský zákon. In *Slovenská pravda*, roč. 4, č. 92, 21. apríla 1939, s. 1.

72 Tamže.

73 Vo svojich spomienkach sa Körper usiluje zbaviť zodpovednosti aj za tieto prejavy – príznačne apelovaním na antikomunizmus a podsúvaním fašizmu svojim oponentom: „*Aká nehorázna zlomyseľnosť a hlúposť to bola, že neskôr pri národnom súde kvalifikovali túto našu činnosť ako »fašistickú«.* To mohli robiť iba servilní ľudia metódami zhubného stalinizmu fašistického rázu, tí, čo v časoch ďalšej deformácie vešali aj idealistov – komunistov.“ KÖRPER-ZRÍNSKY 1993, s. 155.

74 KÖRPER, Karol. Gardista – vyhánáč kupcov. In *Gardista*, roč. 2, č. 28, 12. júla 1940, s. 2.

19. a 20. storočia načrtnol iný slovenský kňaz, Andrej Rojko, podľa ktorého bol Ježiš Kristus „*prvým antisemitom*“.⁷⁵

Po salzburských rokovaníach v roku 1940 Karol Körper upadol do nemilosti nacistického poradcu pre Hlinkovu gardu Viktora Nagelera a „židovskej otázky“ sa už v prejavoch ani publicistike nevenoval. Pred Národným súdom tvrdil, že si bol dobre vedomý rozporov vyplývajúcich z jeho poslaneckých povinností – na otázku sudcu, prečo neabdikoval, odpovedal, že vo funkcii zostal na výslovné želanie biskupa Jozefa Čárskeho. Tieto rozpory sa Körper pokúšal riešiť tak, že počas hlasovania o zákone o deportáciách v máji 1942 (vo výpovedi mylne uvádza o „rasových zákonoch“ – tie sa však neprijímali v parlamente) „*sme [Eugen] Filkorn, ja a ešte niekto odišli*“.⁷⁶ Hlavným argumentom však mala byť jeho pomoc „*rasove prenasledovaným*“. Körper v povojnových spomienkach opisuje, ako vraj v roku 1942 osobne zaviedol nuncia Giuseppe Burzia k prezidentovi Tisovi, pripisujúc si tým nemalé zásluhy: „*Tomuto zákroku možno ďakovať za rozhodnutie vlády zastaviť transporty Židov do Nemecka a zriadiť pre nich osobitné tábory na Slovensku*“.⁷⁷

Hoci na účely obhajoby pred Národným súdom Karol Körper zhromaždil väčší počet svedectiev o svojej úlohe pri záchrane slovenských Židov, niekdajšiu ideologickú zaujatosť napriek tomu neprekonal, čo dokazujú práve jeho spomienky. Ako záchranca Židov bol vraj Körper natoľko známy a uznávaný, že „*nejakí vplyvní Židia*“ mu navrhli, že ho unesú a „*prepašujú do zahraničia*“.⁷⁸ Körper bol však natoľko presvedčený o svojej nevine, že tento návrh odmietol. Aby vyvrátil podozrenia z rasistického antisemitizmu, Körper na inom mieste uvádza príklad spoluväzňa, mladého krajčírskoho učňa, u ktorého váhal, „*či je Žid alebo Cigán*“.⁷⁹ Učeň Körperovi prišiel na pomoc a sám tú „záhadu“ drasticky vysvetlil: „*Moja matka bola hluchonemá slabomyselná Cigánka. Istý Žid, ktorý zbieral kožky, ju za dvadsať korún zneužil. Tak som prišiel na svet*“.⁸⁰ Körper ho nezatracoval, naopak, tíšil jeho smäd po katechizme. Napriek tomu ešte v 60. rokoch minulého storočia znovu a znovu podliehal starým stereotypom. Spomínal si napríklad na skupinu Židov, „*ktorí sa vrátili z emigrácie, kde sa im dobre vodilo*“ a dostali sa na vysoké posty.⁸¹ Tí sa vraj vyžívali v utrpení väzňov, hoci ich za krátko stihol ešte horší osud.

Körperov prípad ukazuje, že kontinuálna antisemitská propaganda v okruhu HSLŠ neprepukla zo dňa na deň po vyhlásení autonómie na jeseň 1938, hoci od tohto momentu sa výrazne radikalizovala. Vyvíjala a prehľbovala sa minimálne od roku 1936, najskôr ako polemika proti „židobolševizmu“ a postupne aj v podobe úvah o „riešení židovskej otázky“. Popri čisto propagandistických iniciatívach treba zdôrazniť systematické návrhy usilujúce o diskrimináciu Židov na sociálnoekonomickom, ale už

75 SZABÓ 2018, s. 43.

76 SNA, f. NS, Tn'ud 17/45, Stenogram z hlavného rokovania Nár. súdu s obžalovaným Dr. Körperom.

77 KÖRPER-ZRÍNSKY 1993, s. 159.

78 Tamže, s. 199.

79 Tamže, s. 192.

80 Tamže.

81 Tamže, s. 217.

aj etnickom základe, hoci bol pojem Žid definovaný ešte nedôsledne kombináciou náboženských a rasistických kritérií. Ľudácky antisemitizmus sa napokon rozvíjal v domácom i medzinárodnom kontexte, pričom referenčným bodom nebolo výlučne nacistické Nemecko, ba ani stredná Európa, keďže Karol Körper sa k rasizmu zjavne priklonil až v USA. Všetky tieto tendencie potvrdzujú oprávnenosť a opodstatnenosť výskumu antisemitizmu na medzivojnovom Slovensku, ktorý je stále iba na začiatku.

Cituj:

SZABÓ, Miloslav. Od kampaní proti „židobolševizmu“ k návrhom na „riešenie židovskej otázky“. Antisemitizmus v publicistike Karola Körpera v druhej polovici 30. rokov 20. storočia. In *Forum Historiae*, 2019, roč. 13, č. 1, s. 57-74. ISSN 1337-6861. DOI: <https://doi.org/10.31577/forhist.2019.13.1.5>

...

Mgr. Miloslav Szabó, PhD.
Katedra germanistiky, nederlandistiky a
škandinavistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Gondova ul. 2, P.O. BOX 32
814 99 Bratislava
Slovenská republika
miloslav.szabo@uniba.sk